

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра біології та здоров'я людини та фізичної терапії

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ОК19 ПАТОЛОГІЧНА АНАТОМІЯ
(ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)**

Рівень вищої освіти **перший (бакалаврський)**

Спеціальність **I7 Терапія та реабілітація**

Освітня програма **«Фізична терапія»**

Психолого-природничий факультет

2025-2026 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Патологічна анатомія (за професійним спрямуванням)» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності І7 «Терапія та реабілітація» освітньо-професійної програми «Фізична терапія».

Мова навчання: українська

Розробник: Марциновський В.П., професор кафедри біології, здоров'я людини та фізичної терапії, доцент, канд.біол.наук

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри біології, здоров'я людини та фізичної терапії.

Протокол від “ 24 ” червня 2025 року № 7

Завідувач кафедри біології, здоров'я людини та фізичної терапії

(проф. Інна СЯСЬКА)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Робочу програму схвалено навчально-методичною комісією факультету

Протокол від “ 26 ” червня 2025 року № 5

Голова навчально-методичної комісії психолого-природничого факультету

Ірина ТРОХИМЧУК

(підпис)

(прізвище та ініціали)

©Марциновський В.П., 2025

© РДГУ, 2025

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність,освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів –5	Галузь знань: І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення	Обов'язкова	
Модулів –2	Спеціальність: І7 Терапія та реабілітація Спеціалізація І7.01 Фізична терапія	Рік підготовки	
Змістових модулів –4		1-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр	
Загальна кількість годин – 150		2-й	
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи – 4	Освітній рівень: бакалавр	24год.	
		Практичні, семінарські	
		-	-
		Лабораторні	
		26 год.	
		Самостійна робота	
		100 год.	
		Індивідуальні завдання *за наявності	
		- год.	
		Вид контролю:	
		Екзамен	
Передумови для вивчення дисципліни (Нормальна анатомія, Основи охорони праці та безпеки життєдіяльності)			

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою викладання навчального компоненту «Патологічна анатомія (за професійним спрямуванням)» є вивчення структурних основ хвороб, їх етіології і патогенезу для осмислювання фундаментальних основ медичної науки та поглибленого вивчення клініки захворювань з наступним використанням у практиці фізичного терапевта.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен знати: морфологічні ознаки загальнопатологічних процесів, та - макроскопічні та мікроскопічні ознаки окремих нозологічних одиниць, які необхідні для фізичної терапії.

вміти: простежити патогенез різноманітних захворювань, правильно його інтерпретувати і враховувати під час проведення реабілітаційних заходів.

Програмні компетентності:

Загальні компетентності:

ЗК 02. Здатність застосувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 06. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

СК 01. Здатність аналізувати будову, нормальний та індивідуальний розвиток людського організму та його рухові і пов'язані з ними функції, що забезпечують активність і участь особи.

СК 02. Здатність враховувати у практичній діяльності медико-біологічні, психолого-педагогічні, соціальні аспекти, пов'язані з практикою фізичної терапії.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Програмні результати навчання:

РН 07. Застосовувати знання медико-біологічних, психолого-педагогічних, соціальних аспектів у практиці фізичної терапії; виявляти та враховувати зв'язки різних елементів.

РН 10. Визначати симптоми та синдроми; описувати обмеження функціонування пацієнта/клієнта за Класифікатором функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я НК 030:2022 та визначати реабілітаційні інтервенції за Класифікатором медичних інтервенцій НК 026:2021.

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Предмет, завдання, методи та основні етапи розвитку патологічної анатомії. Розлади живлення, крово- та лімфообігу.

Тема 1. Предмет, завдання, методи та основні етапи розвитку патологічної анатомії.

Патологічна анатомія - це медична наука, що вивчає патологічні процеси та структурні (матеріальні) основи хвороби за допомогою морфологічних методів дослідження з наступним використанням одержаних знань в практичній роботі реабілітолога. Завдання патоанатомії: вивчення патології клітини; загальнопатологічних процесів; аналіз та висновки щодо морфогенезу і морфології хвороб, структурних основ одужання, ускладнень та наслідків.

Тема 2. Розлади тканинного живлення. Морфологія внутрішньоклітинного та позаклітинного накопичення білків, жирів та вуглеводів. Гіалінові зміни. Порушення обміну заліза і метаболізму гемоглобіногенних пігментів. Некроз клітини: визначення, терміни і фази розвитку, морфологічна характеристика коагуляційного некрозу і лізису клітин, їх наслідки. Патологічна анатомія органної недостатності.

Змістовий модуль 2. Розлади кровообігу. Процеси регенерації.

Тема 3. Розлади кровообігу: повнокрів'я, малокрів'я, кровотеча, плазморагія. Повнокрів'я (гіперемія). Види, морфологія. Ішемія: визначення, морфологічна характеристика. Кровотеча, крововилив: види, клініко-морфологічна характеристика. Розлади крово- та лімфообігу: стаз, тромбоз, емболія. Стаз: морфологічна характеристика, наслідки. Шок: патологоанатомічні прояви. Тромбоз, значення і наслідки тромбозу. Емболія: види, морфологічна характеристика.

Тема 4. Регенерація, організація, склероз. Регенерація: визначення, види і біологічне значення, зв'язок із запаленням. Регенерація окремих видів тканин та органів. Регенерація сполучної тканини. Види загоювання ран. Дисрегенерація: морфологічна характеристика гіперрегенерації і гіпорегенерації ушкоджених тканин.

Змістовий модуль 3. Вчення про пухлини.

Тема 5. Пухлини: загальні відомості. Доброякісні і злоякісні пухлини. Фактори ризику пухлинного росту. Морфогенез пухлин. Номенклатура і принципи класифікації пухлин. Характеристика пухлинного процесу. Метастазування: види, закономірності, механізми. Доброякісні і злоякісні пухлини: різновиди, порівняльна характеристика.

Тема 6. Пухлини системи крові: лейкози, лімфоми. Лейкози - первинні пухлинні ураження кісткового мозку. Класифікація, загальна клініко- морфологічна характеристика. Анемії. Класифікація, загальна клініко- морфологічна характеристика.

Змістовий модуль 4. Спеціальна патоанатомія.

Тема 7. Хвороби серцево-судинної системи: ендокардит, міокардит, атеросклероз. Ішемічна хвороба серця. Стенокардія: класифікація, клініко- морфологічна характеристика. Інфаркт міокарда. Есенціальна гіпертензія (гіпертонічна хвороба) і вторинна (симптоматична) гіпертензія. Гіпертонічна хвороба: фактори ризику, морфологічні зміни в судинах, серці, нирках та інших органах.

Тема 8. Захворювання органів дихання. Гострий бронхіт. Гострі запальні захворювання легень. Загальна характеристика, сучасна класифікація пневмоній. Хронічні неспецифічні захворювання легень: хронічний обструктивний бронхіт, хронічна обструктивна емфізема, бронхоектази і бронхоектатична хвороба, бронхіальна астма, дифузні хронічні ураження. Визначення, класифікація, морфогенез, морфологічна характеристика, ускладнення, наслідки.

Тема 9. Захворювання шлунково-кишкового тракту. Ентероколіт, жировий гепатоз, токсична дистрофія печінки, гострий та хронічний гепатит, цироз печінки, жовчно-кам'яна хвороба: типи каменів, гострий і хронічний холецистит: морфологічна характеристика, ускладнення, причини смерті.

Тема 10. Захворювання сечовидільної системи. Гломерулярні хвороби нирок. Гломерулонефрит: класифікація, морфологічна характеристика, наслідки. Гострий та хронічний пієлонефрит: морфологічна характеристика, ускладнення. Хронічна ниркова недостатність: патологічна анатомія.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с. р.		л	п	лаб	інд	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Предмет, завдання, методи та основні етапи розвитку патологічної анатомії. Розлади живлення, крово- та лімфообігу.												
Тема 1. Предмет, завдання, методи та основні етапи розвитку патологічної анатомії.	12	2				10						
Тема 2. Розлади тканинного живлення.	14	2		2		8						
Разом за змістовним модулем 1	26	4		2		18						
Змістовий модуль 2. Розлади кровообігу. Процеси регенерації.												
Тема 3. Розлади кровообігу	18	4		2		10						
Тема 4. Регенерація, організація, склероз.	12	2		2		8						
Разом за змістовним модулем 2	30	6		4		18						
Змістовий модуль 3. Вчення про пухлини												

Тема 5. Пухлини: загальні відомості.	12	2		2		8						
Тема 6. Пухлини системи крові: лейкози, лімфоми.	18	2		4		10						
Разом за змістовним модулем 3	30	4		6		18						
Модуль 2												
Змістовий модуль 4. Спеціальна патоанатомія.												
Тема 7. Хвороби серцево-судинної системи	18	2		4		10						
Тема 8. Захворювання органів дихання.	16	2		4		8						
Тема 9. Захворювання шлунково-кишкового тракту.	18	4		4		10						
Тема 10. Захворювання сечовидільної системи.	12	2		2		8						
Разом за змістовним модулем 4	64	10		14		36						
<i>Усього годин</i>	150	24		26		100						

6. Теми семінарських занять

Не передбачено

7. Теми практичних занять

Не передбачено

8. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Розлади тканинного живлення.	2
2	Розлади кровообігу	2
3	Регенерація, організація, склероз.	2
4	Пухлини: загальні відомості.	2
5	Пухлини системи крові: лейкози.	2
6	Пухлини системи крові: лімфоми.	2
7	Хвороби серцево-судинної системи	2
8	Хвороби серцево-судинної системи	2
9	Захворювання органів дихання.	2
10	Захворювання органів дихання.	2
11	Захворювання шлунково-кишкового тракту.	2
12	Захворювання шлунково-кишкового тракту.	2
13	Захворювання сечовидільної системи.	2
Разом		26

9. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Предмет, завдання, методи та основні етапи розвитку патологічної анатомії.	10
2.	Розлади тканинного живлення: дистрофії, класифікація дистрофій. Гіпертрофія, атрофія.	8
3.	Розлади загального та місцевого кровообігу: повнокрів'я, малокрів'я, кровотеча, плазморагія тромбоз, емболія, місцеве повнокров'я, інфаркт	10
4.	Види регенерації. Регенерація сполучної тканини.	8
5.	Пухлини: загальні відомості	8
6.	Онкозахворювання системи крові	10
7.	Хвороби серцево-судинної системи	10
8.	Патологічна анатомія при захворюваннях міокарда.	8
9.	Патологічна анатомія при захворюваннях органів дихання.	10
10.	Патологічна анатомія при захворюваннях шлунково-кишкового тракту	10
11.	Патологічна анатомія при захворюваннях сечовидільної системи	8
Разом		100

10. Індивідуальні завдання.

Індивідуальне науково-дослідне завдання з курсу „ Патологічна анатомія (за професійним спрямуванням)” передбачає підготовку презентацій по змістових модулях, що включає наступні види робіт:

- складання опорно-логічних схем відповідно до вивченого теоретичного матеріалу;
- підготовка та захист науково-інформаційних матеріалів;
- складання розрахункових або евристичних задач по тематиці лабораторних робіт;
- підготовка бібліографії сучасних напрямів досліджень в галузі фізіології людини.

11. Методи навчання.

МН1 –словесний метод (лекція, дискусія, співбесіда тощо);

МН2 –практичний метод (лабораторні заняття);

МН3 –наочний метод (метод ілюстрацій і метод демонстрацій);

МН4 – робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування, рецензування, складання реферату);

МН5 –відеометод у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо);

МН6 –самостійна робота (розв'язання завдань);

МН7 – індивідуальна науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти.

12. Методи оцінювання.

МО1 –екзамени;

МО2 –усне або письмове опитування;

МО4 –тестування;

МО6 – реферати, есе;

МО7 – презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
МО8 – презентації та виступи на наукових заходах;
МО9 – захист лабораторних робіт;

13. Засоби діагностики результатів навчання:

- екзамен;
- модульний контроль;
- тести;
- захист лабораторних робіт;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень.

Види та методи навчання і оцінювання

Код компетентності (згідно ОПП)	Назва компетентності	Код програмного результату навчання	Назва програмного результату навчання	Методи навчання	Методи оцінювання результатів навчання
ЗК02.	Здатність застосувати знання у практичних ситуаціях.	РН07.	Застосовувати знання медико-біологічних, психолого-педагогічних, соціальних аспектів у	МН 1,2,3,5,6.	МО 1,4,7, 8.
ЗК06.	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.		практиці фізичної терапії; виявляти та враховувати зв'язки різних елементів.	МН 1,3,4,5.	МО 2,4,6,7,8.
СК01.	Здатність аналізувати будову, нормальний та індивідуальний розвиток людського організму та його рухові і пов'язані з ними функції, що забезпечують активність і участь особи.	РН10.	Визначати симптоми та синдроми; описувати обмеження функціонування пацієнта/клієнта за Класифікатором функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я МК 030:2022 та визначати реабілітаційні інтервенції за Класифікатором медичних	МН 1,2,3,5, 6,7.	МО 1,2,4,7,9.

			інтервенцій НК 026:2021.		
СК02.	Здатність враховувати у практичній діяльності медико-біологічні, психолого-педагогічні, соціальні аспекти, пов'язані з практикою фізичної терапії.	РН07.	Застосовувати знання медико-біологічних, психолого-педагогічних, соціальних аспектів у практиці фізичної терапії; виявляти та враховувати зв'язки різних елементів.	МН 2,3,5,7.	МО 1,2,4,7,9.

14. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ.

Результат освітньої діяльності здобувача вищої освіти оцінюється згідно Положення про оцінювання знань і умінь здобувачів вищої освіти РДГУ за такими рівнями та критеріями:

Суми балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ЄКТС	Значення оцінки ЄКТС	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою	
					екзамен	залік
90-100	A	відмінно	здобувач вищої освіти виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить і опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні здібності	Високий (творчий)	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	здобувач вищої освіти вільно володіє теоретичним матеріалом, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	Достатній (конструктивно-варіативний)	добре	
74-81	C	добре	здобувач вищої освіти вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, загалом самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, з-поміж яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок			

64-73	D	задовільно	здобувач вищої освіти відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, з-поміж яких є значна кількість суттєвих	Середній (репродуктивний)	задовільно	
60-63	E	задовільно	здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні			
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання семестрового контролю	здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу	Низький (рецептивно-продуктивний)	незадовільно	не зараховано
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів			

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

ЗМ1		ЗМ2		ЗМ3		ЗМ4							ІНД З	Іспи т	Разо м
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	10		
2	2	2	2	4	2	2	2	2	2	2	4	2			
Модульний контроль															
5	5		5		5										

15. Методичне забезпечення

Методичне забезпечення дисципліни представлено в системі Moodle та складається:

- Робоча програма навчальної дисципліни, силабус.
- Опорний конспект лекцій.
- Матеріали для лабораторних занять.
- Завдання до самостійної роботи.
- Завдання для здійснення модульного і підсумкового контролю знань.

16. Питання для підготовки до підсумкового контролю

1. Поняття про патологічну анатомію. Значення патологічної анатомії для професійної діяльності реабілітолога.
2. Предмет та завдання патологічної анатомії.
3. Методи патологічної анатомії.
4. Смерть: види, ознаки.
5. Компенсаторно-приспосувальні процеси: поняття, фази перебігу.
6. Фізіологічна регенерація.
7. Репараційна регенерація.

8. Патологічна регенерація.
9. Регенерація кісткової та хрящової тканини.
10. Регенерація поперечно-позмуглованих та гладких м'язів; регенерація міокарду.
11. Регенерація ран та виразок.
12. Загальна атрофія.
13. Місцева атрофія.
14. Види гіпертрофій за механізмами виникнення.
15. Загальна характеристика дистрофій.
16. Диспротеїнози: клітинні, позаклітинні, складні.
17. порушення обміну нейтрального жиру.
18. порушення обміну ліпоїдів.
19. Мінеральні дистрофії та утворення конкрементів.
20. Некроз: причини та механізми виникнення, наслідки для організму.
21. Гіперемія (артеріальна, венозна).
22. Ішемія та стаз: причини, наслідки для організму.
23. Кровотечі та крововиливи.
24. Емболії: причини, види, наслідки для організму.
25. Тромбоз та тромбоутворення.
26. Інфаркти: види, причини виникнення, наслідки для організму.
27. Міокардити: причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
28. Ендокардити та перикардити: причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
29. Інфаркт міокарду: причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
30. Гіпертонічна хвороба: причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
31. Гіпотонічна хвороба: причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
32. Вади серця та серцева недостатність: причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
33. Анемії: види, причини виникнення. Залізодефіцитна анемія: макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
34. Гострі та хронічні лейкози: види, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
35. Гострі пневмонії: види, причини виникнення, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
36. Бронхіти: етіологія, патогенез, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
37. Фібринозний плеврит: причини виникнення, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
38. Екссудативний плеврит: причини виникнення, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
39. Емфізема легень: причини виникнення, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
40. Бронхоектатична хвороба: причини виникнення, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
41. Легеневий туберкульоз: клінічні форми, особливості перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
42. Позалегеневий туберкульоз: клінічні форми, особливості перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
43. Виразкова хвороба шлунку: етіологія, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
44. Виразкова хвороба 12-палої кишки: етіологія, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
45. Холецистити: види, причини виникнення, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
46. Панкреатит: види, причини виникнення, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
47. Цироз печінки: причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.

48. Токсична дистрофія печінки: причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в печінці.
49. Перитоніт: причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
50. Гострий дифузний гломерулонефрит: причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни.
51. Хронічний дифузний гломерулонефрит: причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
52. Пієлонефрити: види, причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
53. Сечокам'яна хвороба: етіологія, причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
54. Нефрози: види, причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
55. Полікістоз нирок: причини виникнення, макро- та мікроскопічні зміни в нирках, особливості клінічного перебігу, наслідки для організму.
56. Атеросклероз: види, причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
57. Облітеруючий ендартеріт: причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.
58. Варикозне розширення вен, тромбофлебіт: причини виникнення, особливості клінічного перебігу, макро- та мікроскопічні зміни в організмі.

17. Рекомендована література (основна, допоміжна)

Основна література

1. Боднар Я. Я. Патологічна анатомія : метод. посіб. / Я. Я. Боднар, О. Є. Кузів, А. М. Романюк . – Тернопіль : Укрмедкнига, 2003. – 262 с.
2. Музика Ф. В. Анатомія людини : навч. посіб. / Музика Ф. В., Гриньків М. Я., Кудериб Т. М. – Львів : ЛДУФК, 2014. – 360 с.
3. Рябуха О. Патологічна анатомія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Ольга Рябуха . – Львів : ЛДУФК, 2014. – 144 с.
4. Струков А. І. Патологічна анатомія : [підручник] / А. І. Струков, В. В. Серов. – Харків : Факт, 2004. – 863 с.
5. Шлопов В. Г. Патологічна анатомія : підручник / В. Г. Шлопов. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 768 с.

Додаткова:

1. Посібник для практичних занять з патоморфології / за ред. А. Ф. Яковцової, В. В. Гартіна, Н. І. Горголь, О. А. Омельченко. – Харків : ХДМУ, 2007. – 348 с.
2. Благодаров В. М. КРОК-1 : тестові питання з патологічної анатомії / Благодаров В. М., Богомолець К. О. – Київ : Фітосоціоцентр, 2002. – 164 с.
3. PRETEST. Загальна патологічна анатомія : навч. посіб. / за ред. В. М. Благодарова, Богомолець К. О. – Київ : НМУ, 2004. – 152 с.
4. Патологічна анатомія: загально-патологічні процеси / за ред. В. М. Благодарова, П. І. Червяка. – Київ : Генеза, 1997. – 512 с.

18. Інформаційні (інтернет) ресурси

1. Наукова бібліотека РДГУ <http://library.rshu.edu.ua/>
2. Сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського: Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>

3. Патологічна анатомія. Атлас макропрепаратів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/54103>